

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
СТЕПАНЮК АЛЛИ ВАСИЛІВНИ
на дисертацію **КИЗЕНКА ВАСИЛЯ ІВАНОВИЧА**
на тему «**Теоретико-методологічні засади проектування змісту
варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти**»
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Актуальність теми дисертації

Актуальність проблеми, обраної для дослідження, сумніву не підлягає. Її науково-педагогічне осмислення викликано необхідністю удосконалення людинотворчої місії освіти за умов глобалізації та взаємозалежностей світу, розгляду її як динамічного підґрунтя нових підходів до конструювання змісту навчання. При цьому, реформування освіти ХХІ ст. висуває нові вимоги до завдань сучасної освіти, яка змінюються відповідно до вимог століття шляхом пошуку нових технологій та модернізації освітнього середовища.

В умовах, коли розвиток суспільства характеризується зростаючою динамічністю, виходом на нові рівні пізнання природи та соціуму, особливого значення набуває ініціативність молоді, її прагнення виявляти новизну і здатність активно досліджувати складність мінливого світу, а також створювати нові оригінальні стратегії діяльності. Відтак, значний потенціал для розвитку творчих здібностей учнів закладений саме у профільному навчанні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України як складова комплексних тем відділу дидактики: «Дидактичні засади функціонування навчального процесу в 12-річній середній школі» (ДР № 0100U000047); «Дидактичні основи формування змісту освіти в 12-річній середній школі» (ДР № 0103U000352); «Дидактичні засади формування і реалізації навчальних профілів» (ДР № 0105U007814); «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі» (ДР № 0109U002180); «Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі в умовах профільного навчання» (ДР № 0112U000336); «Формування змісту профільного навчання в єдності його інваріантної і варіативної складових» (ДР № 0115U003074); «Дидактичні засади реалізації педагогічних технологій в умовах профільного навчання» (ДР № 0118U003355).

Наукова новизна одержаних результатів

Даючи оцінку головним здобуткам дисертаційного дослідження, варто зробити акцент на таких результатах, що мають наукову новизну.

По-перше: у вітчизняній теорії навчання уперше обґрунтовано змістово-процесуальний потенціал як науково-педагогічний ресурс у процесі проектування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти, як чинник оновлення теоретико-методологічних засад проектування змісту варіативного навчання і основ розвитку дидактичної системи варіативного навчання; сформовано теоретичне підґрунтя для здійснення діагностики ефективності змістово-процесуального потенціалу в процесі конструювання

варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти; схарактеризовано організаційно-педагогічні умови реалізації змістово-процесуального потенціалу у процесі проектування варіативного навчання як детермінанти функціонування дидактичної системи варіативного навчання.

По-друге: розроблено та обгрунтовано комплексну структурно-функціональну модель проектування і реалізації варіативного змісту освіти у дидактичній системі варіативного навчання за теоретико-методологічним, структурно-функціональним, стратегічно-діяльним, рефлексійно-актуалізаційним, інтерпретаційно-верифікаційним, змістово-процесуальним, дидактико-методичним, аналітико-прогностичним, аксіологічно-активізаційним критеріальними аспектами.

По-третє: удосконалено теоретичну основу розроблення науково-методичного комплексу для здійснення моніторингу та верифікації ефективності технологій проектування варіативного змісту профільного навчання.

Вважаємо коректним формулювання зазначених елементів наукової новизни; вони відповідають нормативним вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора педагогічних наук.

Ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані В. І. Кизенком у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є логічними, аргументованими, послідовними, змістовними.

Достовірність результатів, що було отримано, підкріплюється: опрацюванням великої кількості джерел (668 найменувань), використанням здобувачем сучасних методів дослідження, обгрунтованістю головних положень дослідження, апробацією та впровадженням результатів дослідження в площину практичної діяльності закладів загальної середньої освіти.

Переконливим та змістовним є обгрунтування теми, обраної здобувачем для дослідження. Низка поставлених для вирішення завдань розкриває зміст теми та сприяє реалізації визначеної мети.

Вірогідність наукових положень, переконливість висновків та рекомендацій, що було сформульовано, обумовлені чіткою логікою викладення матеріалу, різноманітністю та глибиною опрацювання використаних джерел.

Позитивне враження справляє коректне використання методів дослідження (теоретичних – історичний, ретроспективно-оглядовий, системно-структурний та зіставно-порівняльний аналіз наукової вітчизняної й зарубіжної літератури з метою обгрунтування теоретико-методологічних основ проектування змісту варіативного навчання, теоретичних основ становлення і розвитку дидактичної системи варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти; змістово-процесуального потенціалу як науково-педагогічного ресурсу в процесі проектування варіативного навчання; аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, аналогія, моделювання, ідеалізація при дослідженні стану розвитку і функціонування системи освіти з позицій диференціації, можливості проектування варіативного особистісно орієнтованого навчання в умовах профілізації; емпіричних – збір та обробка первинної інформації, результати опитувань педагогічних працівників і здобувачів освіти для з'ясування можливостей розроблення, обгрунтування і

діагностування ефективності змістово-процесуального потенціалу як науково-педагогічного ресурсу в процесі проектування варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти для забезпечення профільної спрямованості розвитку вітчизняної освіти; аналіз педагогічного досвіду; анкетування, педагогічне спостереження, бесіди, опитування, метод вивчення шкільної документації, метод діагностики та оцінювання результатів діяльності).

Досягнення визначеної мети й розв'язання завдань, поставлених у дослідженні, засвідчує аналіз основних положень її висновків. Зміст виконаної роботи відповідає меті та поставленим завданням.

Достовірність результатів дисертації, а також їхня обґрунтованість, підтверджується їх оприлюдненням на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних (проведених в Україні – 22 шт, закордоном – 9 шт); всеукраїнських (25 шт) та висвітленням у 133 авторських публікаціях, Висновкам, що представлені в дослідженні, властиві достатній рівень повноти, виваженості, логічності та обґрунтованості.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура дисертації є абсолютно виправданою. Побудова основних частин рукопису свідчить про логічність та завершеність викладу матеріалу. Обраний В.І. Кизенком ракурс дослідження проблеми надає роботі новизни і наукової цінності. Кожний з розділів дисертації характеризується певним внеском у вирішення проблеми розробки теоретико-методологічні засади проектування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Імпонує нам логіка дослідження, яка передбачає, насамперед, цілісний розгляд проблеми, далі – аналіз її компонентного складу, а завершується удосконаленням теоретичної основи розроблення науково-методичного комплексу для здійснення моніторингу та верифікації ефективності технологій проектування варіативного змісту профільного навчання.

Виконуючи дослідження, автор усвідомлює, що вирішення проблеми лежить у площині її цілісного розгляду з позиції підготовки вчителя і створення освітнього середовища на засадах постнекласичної методології (с.204). Тому, особливо значимим у контексті методології дослідження, на нашу думку, є глибоке розкриття сутності класичної, некласичної та постнекласичної методології освіти, яке наведене автором у п.2.1. Заслуговує на схвалення думка здобувача, що «трансформування класичного і некласичного мислення педагогічних працівників та учнівської молоді в напрямі постнекласичного є запорукою подальшого соціально-морального, соціально-культурного поступу українського громадянського суспільства» (с.183).

Ми підтримуємо позицію дослідника стосовно того, що при формуванні й реалізації варіативного компонента змісту освіти виникає педагогічна і психологічна проблема, яка вимагає створення методології виховання громадянина, котрий має стійкі морально-духовні принципи і вмотивовані культурні цінності, що дає змогу самоідентифікуватися в сучасному суспільстві й бути успішним у персоналізованому життєвому світі (с.184). Імпонує нам і наукова позиція автора, згідно якої увага скеровується не лише на професійний успіх, а й на моральну ціну за нього (основні поняття: «совість», «почуття власної гідності», «сєнс життя і майбутньої професійної діяльності», «ідеал

особистісного і соціально-професійного самовизначення» тощо). Такий підхід повністю узгоджується з нашим баченням проблеми.

Цілком обґрунтованим вважаємо і твердження автора, що здобувач освіти в умовах варіативності освіти є суб'єктом навчальної діяльності.

Висновки є логічними. У них в узагальненому вигляді представлено основні здобутки дисертанта, відображено зміст роботи та висвітлено головні результати дисертаційного дослідження. Вони завершують дисертацію, підкреслюючи її наукову значущість та практичну цінність, що дає змогу стверджувати, що поставлені у дослідженні завдання виконано, а мету – досягнуто.

Відзначимо, що додатки, які містяться у дисертаційній роботі, увиразнюють та поглиблюють уявлення про її зміст.

Вивчення матеріалів дисертації В. І. Кизенка дає підстави стверджувати, що мета роботи в процесі виконання дослідження була досягнута, а сама дисертація є завершеною науковою працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Проведений аналіз дисертаційного дослідження дозволяє стверджувати, що результати дисертаційного дослідження В.І.Кизенка мають теоретичну й практичну значущість. Практичне значення роботи полягає в розробленні експериментального варіанту дидактичної системи варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти та механізмів верифікації її ефективного використання у профільній освіті. Автором розроблено і доведено до освітян-практиків цілісний науковий підхід до реалізації змістово-процесуального потенціалу у процесі проектування варіативного навчання (методичні рекомендації), основні теоретичні положення дослідження доведено до практичної реалізації у вигляді одноосібної монографії та численних наукових праць. Теоретико-методологічні засади проектування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти знайшли практичне втілення у: структурно-функціональній моделі застосування дидактичних технологій реалізації курсів за вибором в умовах профільного навчання; інноваційній моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів та моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів засобами інваріантного і варіативного змісту освіти. Напрацювання автора можуть бути використані у процесі реалізації Національної доктрини розвитку освіти в контексті адміністративно-територіальної реформи України, для уточнення Концепції профільного навчання в старшій школі та ін. Дисертаційні матеріали та висновки можуть бути використані під час підготовки посібників та навчально-методичної літератури з теорії та методики навчання для викладачів та студентів вищої школи, для вчителів закладів загальної середньої освіти. Вони можуть слугувати основою для пошукової діяльності студентів, магістрантів, аспірантів з питань розвитку змісту шкільної освіти.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Результати дослідження відображено в 133 публікаціях автора: з яких: монографій – 5 (із них – 1 одноосібна); науково-методичних посібників – 4 (із

них – 1 одноосібний); статей у наукових фахових виданнях України – 22 (із них – 13 одноосібні); статей у наукових періодичних виданнях інших держав – 6 (із них – 2 одноосібні); праць, які додатково відображають наукові результати дисертації, – 18 (із них – 13 одноосібні); праць апробаційного характеру – 78 (із них – 71 одноосібні). Зазначені публікації відображають основні наукові положення, зокрема ті, які здобувачкою винесено на захист дисертаційної роботи. Дисертація відповідає принципам академічної доброчесності. Жодних порушень не виявлено.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Автореферат відбиває зміст і структуру дисертації, дає чітке уявлення про особливості проведеної дослідницької роботи та її результати. Структурна будова, зміст автореферату та основних положень дисертації ідентичний. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином обґрунтовані в дисертаційній роботі.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу В. І. Кизенка, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. Зважаючи на якісний теоретичний рівень виконаного дослідження, зауважимо, що обґрунтування авторської концепції дослідження дещо обмежене.

2. За висновком ЮНЕСКО, застосування smart-технологій надає можливість суттєвого розширення та покращення можливостей для навчання. А саме цьому і присвячене дослідження. Тому, на нашу думку, актуальність дослідження зросла б за умови використання концепції Smart-education.

3. При висвітленні дидактичних принципів формування і реалізації варіативного компонента змісту освіти (рис. 2.1) недостатнє обґрунтування отримав механізм відбору виокремлених принципів. Окрім того, на с. 210 автор окремо виділяє принцип інтеграції змісту освіти та принцип інтеграції навчального знання, недостатньо чітко окреслюючи відмінність між ними.

4. На с. 280 дисертації зазначено, що «особистісно-праксеологічний підхід до освітнього процесу розглядає діяльність з різних аспектів: інтелектуальна, прикладна, моральна, духовна». Однак, у дослідженні автор недостатньо акцентує увагу на тому, що праксеологія вивчає людську діяльність в аспекті її ефективності.

5. Заслуговує на схвалення те, що на с. 351 автор подає характеристику деяких прийомів інтерактивного навчання (робота у парах, робота у трійках, змінювані трійки, два, чотири, усі разом, карусель, акваріум тощо). Однак, вони уже давно відомі і активно використовуються в освітній практиці. На нашу думку, більш доречно було б зупинитись на особливостях реалізації варіативного компонента змісту освіти в умовах змішаного навчання.

6. У дослідженні значна увага приділено проектуванню змісту варіативного навчання щодо формування hard skills. Однак проблема формування soft skills не отримала належного опрацювання. А саме ці навички домінують у визначенні професійної успішності фахівців, їх кар'єрного зростання.

Вважаємо, що вказані зауваження не знижують теоретичної і практичної цінності дослідження, проведеного здобувачем, яке можна схарактеризувати як цілісне, концептуальне, самостійне та завершене, що є вагомим внеском у розвиток теорії навчання.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ І ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Кизенка Василя Івановича на тему «Теоретико-методологічні засади проектування змісту варіативного навчання у закладах загальної середньої освіти» є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, робить вагомий внесок до розвитку педагогічної науки. У роботі отримано науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити нове вирішення актуальної наукової проблеми зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Ураховуючи актуальність, новизну і значущість результатів дослідження для педагогічної науки відзначимо, що рецензована робота заслуговує на позитивну оцінку. Дисертація відповідає пп. 10,12-14 постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів» від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами), а її автор, Кизенко Василь Іванович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної біології
та методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Алла СТЕПАНЮК

Підпис *А. В. Степанюк*
з а с в і д ч у ю с *С. В. Загородна О. М.*
Начальник відділу кадрів